

TUGU YOGYAKARTA JAKO PRZYKŁAD ZNACZĄCEGO MIEJSCA Z PERSPEKTYWY ANTROPOLOGII PRZESTRZENI

Tomasz Burdzik

Abstract:

Tugu Yogyakarta as an Example of Meaningful Place from the Perspective of Anthropology of Space

This article will review one specific part of the complicated identity discourse, the question meaningful place (and space) as an element of identity. This paper presents some views on space and identity and the relations between these categories with Javanese monument – Tugu Yoyakarta as an example.

Keywords: Space, Place, Anthropology of Space, Tugu Yogyakarta

Abstrakt

Celem artykułu jest przedstawienie specyficznego rodzaju złożonego dyskursu tożsamościowego – zagadnienia przestrzeni (oraz miejsca) jako elementu tożsamości. Artykuł ukazuje wybrane spojrzenia na przestrzeń i tożsamość oraz relację między tymi pojęciami na przykładzie jawajskiego pomnika Tugu Yogyakarta.

Słowa kluczowe: przestrzeń, miejsce, antropologia przestrzeni, Tugu Yogyakarta

Wprowadzenie

Szczególną rolę w świecie nieustanej zmiany, gdzie niemalże wszystko jest w ruchu, zaś globalizacja dotarła niemal w każdy zakątek globu, odgrywa przestrzeń. Przestrzeń jest nieustannie wytwarzana, poprzez złożoność sił, wpływów, praktyk (Crouch, 2012, s. 45). Przestrzeń jest tłem interakcji społecznej, to właśnie w jej obrębie zachodzą kontakty międzyludzkie, budowane są więzi społeczne, stąd też jej istotna rola, nie do przecenienia w opisywaniu społeczeństwa (Löw, 2016, s. 131). Właściwy danej przestrzeni krajobraz kulturowy jest bardzo ważny w czasach globalizacji (Rembold i Carrier, 2011).

Widocznym przykładem znaczenia przestrzeni jest jej rola w opisywaniu tożsamości zbiorowości; dla narodu, którego określona przestrzeń łączy kulturowo (np. poprzez wydarzenia historyczne, wspomnienia). Dla społeczności lokalnej, skupionej wokół istotnych miejsc z punktu widzenia lokalnej tożsamości (np. budynek Prudentialu dla Warszawiaków, Góra św. Anny dla Ślązaków). Nierzadko elementy przestrzeni wykraczają poza lokalne znaczenie, a nawet i narodowe, stając się elementami globalnymi. Czytelnym przykładami może być paryska wieża Eiffla czy też nowojorska Statua Wolności. Przestrzeń

jest zbiorem elementów wypełnionym społecznym znaczeniem (Dowling, 2009; Paasi, 2004; Paasi i Prokkoła, 2008, s. 16).

Przykładem miejsca istotnego jest pomnik Tugu Yogyakarta, jeden z najbardziej znaczących elementów przestrzeni miejskiej Yogyakarta.

Przestrzeń i wartość

Wartość przestrzeni dla danej zbiorowości przejawia się w nadawaniu specjalnego znaczenia określonym miejscom, które to znaczenie jest respektowane przez daną zbiorowość żyjącą wokół tych miejsc. Jak zauważa Zbigniew Bokszański:

Wartości te pozwalają wyraźnie zarysować odrębność i swoisty charakter zbiorowości. A także, co istotniejsze dla nas, pozwalają uzyskać wgląd w to, kim są jako podmioty indywidualne członkowie zbiorowości i co składa się na ich koncepcję siebie (Bokszański, 2005, s. 66).

Jak widać, wartości nadawane danemu miejscu przez zbiorowość mają konstytutywny charakter dla tożsamości zbiorowości.

Tożsamość zbiorowości nie jest odseparowana od przestrzeni, ponieważ budowanie doświadczeń tożsamościowych – zarówno zbiorowych, istotnych dla dyskursu zbiorowości, jak również jednostkowych, istotnych dla indywidualnego „Ja” członka danej zbiorowości – odgrywa się w sprecyzowanej przestrzeni.

Przykład takiego miejsca daje Józef Tischner, opisując jeden z kluczowych elementów przestrzeni, a mianowicie dom:

Przestrzenią człowiekowi najbliższą jest dom. Wszystkie drogi człowieka przez świat mierzą się odległością od domu. Widok z okien domu jest pierwszym widokiem człowieka na świat. Człowiek zapytany, skąd przychodzi – wskazuje na dom. Dom jest gniazdem człowieka. Tu przychodzi na świat dziecko, tu dojrzewa poczucie odpowiedzialności za ład pierwszej wspólnoty, tu człowiek rozpoznaje główne tajemnice rzeczy – okna, drzwi, łyżki – cieszy się i cierpi, stąd odchodzi na wieczny spoczynek. Mieć dom, znaczy: mieć wokół siebie obszar pierwotnej swojskości. Ściany domu chronią człowieka przed srogością żywiołów i nieprzyjaźnią ludzi. Umożliwiają życie i dojrzewanie. Mieszkając w domu, człowiek może się czuć sobą u siebie. Być sobą u siebie, to doświadczać sensownej wolności. Dom nie pozwala na swawolę, nie oznacza też niewoli. Domowa przestrzeń, to przestrzeń wielorakiego sensu. Budować dom, znaczy: zadomowić się (Tischner, 1990, s. 197).

Wartość danego miejsca dla danej zbiorowości zależy od jego odczytywania przez zbiorowość; im ma trwalszy charakter w danej kulturze, tym bardziej będzie znaczące. Nie należy zapominać, iż nadawanie znaczenia określonym miejscom – czy też przestrzeni – nie jest zamkniętym procesem. Jest to działanie podlegające nieustannym zmianom i definiowaniu, zarówno przez samą zbiorowość, jak również przez media czy też działania polityczne tudzież ekonomiczne (Bell i de-Shalit, 2013; Low, 2017, s. 38).

Przykładami nadawania wartości określonym miejscom ze względu na najnowsze wydarzenia o znaczącym charakterze dla zbiorowości może być strefa po zamachu terrorystycznym z 11 września 2011 r. na World Trade Center w Nowym Jorku czy też teren pod Pałacem Prezydenckim w Warszawie, gdzie co miesiąc spotykają się ludzie upamiętniający katastrofę smoleńską.

Jak zauważają Chen, Orum i Paulsen:

Powinniśmy patrzeć na miasta nie tylko jak na cegły i zaprawę, budynki i ulice, prace architektów i urbanistów, inżynierów i robotników – ale również jako kulturowe i społeczne dzieła dające wejrzenie w zwyczaje i sposoby życia ludzi w ich mieszkających (Chen, Orum, i Paulsen, 2013, s. 19).

Tugu Yogyakarta jako przykład miejsca znaczącego

Zbiorowe odczytywanie znaczeń elementów danej przestrzeni konsoliduje więzi między członkami tejże zbiorowości. Symboliczny charakter przestrzeni jest podtrzymywany zarówno poprzez dzielenie rozpowszechnianego dyskursu, jak również społeczne dzielenie zachowań odnoszących się do pewnych miejsc, np. robienie tzw. „selfie”. W tym miejscu warto oddać głos Elżbiecie Hałas, która dostrzega mechanizm społecznego wytwarzania zarówno obiektów, jak również zachowań:

Jeśli wiedza społeczna, jej kategorie czy typizacje są dla społeczeństwa konstytutywne, to na równi z nimi także zbiorowe uczucia i temporalność, w tym pamięć zbiorowa, które też są symbolicznie wytwarzane. Ich tworzywem i wytworem zarazem jest symbolizm dyskursywny, symboliczne obiekty i zachowania (Hałas, 2001, s. 31).

Symboliczny charakter danych miejsc może wiązać się z pewnymi zachowaniami dodatkowo podkreślającymi ich znaczenie. Niekoniecznie muszą to być formy określone kulturowo, lecz również o uniwersalnym charakterze, np. przywołane robienie zdjęć na ich tle.

Tugu Yogyakarta (zwany również jako Tugu Jogja, Tugu Pal Putih, De Witt Paal) stanowi jeden z najpopularniejszych miejsc pejzażu kulturowego Yogyakarta.

Pomnik zbudowany został w 1755 r., za czasów sułtana Hamengkubuwana I, pierwotnie liczył 25 metrów, jednakże po trzęsieniu ziemi w 1867 r. został zniszczony. W 1889 r. pomnik został odnowiony przez holenderskie władze – Indonezja była holenderską kolonią – jednakże jego rozmiar został zmniejszony. Sam pomnik nie pełni wyłącznie funkcji estetycznej, ponieważ jego forma nawiązuje do jawajskich wierzeń (Morin, 2014).

Niewątpliwie Tugu Yogyakarta jest miejscem znaczącym ze względu wyróżniający się charakter przejawiający się m.in. w:

– jako miejsce określone w kulturze danej zbiorowości (historyczny charakter pomnika);

- jako miejsce przyciągające turystów – głównie Indonezyjczyków – chcących uwiecznić się na jego tle;
- jako miejsce spędzania wolnego czasu – wokół pomnika spotyka się młodzież;
- jako element występujący w kulturze popularnej – Tugu Yogyakarta jest prezentowane w teledyskach jawańskiego zespołu hiphopowego „Jogja Hip Hop Foundation”, takich jak „Jogja Ora Didol” czy też „Song of Sabdatama”(„Jogja Ora Didol”, b.d., “Song of Sabdatama”, b.d.)

Ryc. 1

Jak zauważają Jaffe i De Koning, „Konsumpcja, wypoczynek i przestrzeń miejska są związane ze sobą na wiele sposobów”(Jaffe i De Koning, 2015, s. 11). W przypadku Tugu Yogyakarta da się zauważyć trafność spostrzeżenia, bowiem konsumpcja (turystyka oraz wykorzystywanie pomnika w mediach), wypoczynek oraz przestrzeń miejska jednocześnie współistnieją.

Spółeczność lokalna może przywiązywać znaczącą wagę do symboliki lokalnych budowli, co może stanowić przejaw silnego poczucia tożsamości lokalnej – w przypadku Tugu Yogyakarta wspomniana okoliczność została spełniona.

Podsumowanie

Jak wcześniej wskazano, przestrzeń jest elementem tożsamości, zaś jej znaczącym elementem wpływającym na nadawanie określonego znaczenia wybranemu miejscu, stanowią miejsca znaczące. Niewątpliwie współcześnie zwraca się uwagę na dostrzeganie – jak również wytwarzanie – w przestrzeni miejsc o unikalnym charakterze, pozwalającym nadać im własną tożsamość. Ma to miejsce głównie dla celów marketingowych, czego przykładem może być budowanie centrów handlowych (doniośle zwanych „galeriami”), który ze względu na swoją architekturę, jak również położenie, mają stanowić miejsce znaczące. Mimo komercyjnego charakteru nie można pominąć ich kulturotwórczej roli, jaką spełniają poprzez bycie miejscami spędzania czasu wolnego oraz kontaktów z innymi ludźmi.

Tugu Yogyakarta zawiera wiele znaczeń istotnych dla mieszkańców Yogyakarta, stanowiąc nie tylko elementem przestrzeni miejskiej. Jest świadectwem historii, wiary Jawajczyków, mogącym być odczytywany również jako wezwanie do zjednoczenia przeciw ówczesnym kolonizatorom. Stanowi istotny punkt turystyczny uwieczniany przez Indonezyjczyków, a najogólniej, Tugu Yogyakarta jest jednym z najbardziej rozpoznawalnych miejsc Yogyakarta.

Wieloaspektowość przestrzeni, jak również oczekiwań społecznych powoduje, iż problematyka przestrzeni i społeczeństwa jest kwestią wzbudzająca wiele dyskusji oraz tematem który odnosi się nie do dalekich miejsc, ale które są dostępne dla każdego, bowiem są związane z każdym miejscem, w którym człowiek żyje.

Bibliografia

- Bell, D. A., i de-Shalit, A. (2013). *The Spirit of Cities: Why the Identity of a City Matters in a Global Age*. Princeton: Princeton University Press.
- Bokszański, Z. (2005). *Tożsamości zbiorowe*. Warszawa: PWN.
- Chen, X., Orum, A. M., i Paulsen, K. E. (2013). *Introduction to cities: how place and space shape human experience*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Crouch, D. (2012). Landscape, Land and Identity: A Performative Consideration. W C. Berberich, N. Campbell, i R. Hudson (Red.), *Land & Identity: Theory, Memory, and Practice*(ss. 43–66). Amsterdam, New York: Rodopi.
- Dowling, R. (2009). Geographies of identity: landscapes of class. *Progress in Human Geography*, 33(6), 833–839. <https://doi.org/10.1177/0309132508104998>
- Hałas, E. (2001). *Symbole w interakcji*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Jaffe, R., i De Koning, A. (2015). *Introducing Urban Anthropology*. London, New York: Routledge.
- Jogja Ora Didol. (b.d.). Pobrano 12 maj 2017, z https://www.youtube.com/watch?v=jxXer_winvo&feature=youtu.be&t=72
- Löw, M. (2016). *The Sociology of Space: Materiality, Social Structures, and Action*. New York: Palgrave Macmillan.
- Low, S. (2017). *Spatializing Culture: The Ethnography of Space and Place*. New York, NY: Routledge.
- Morin, L. L. D. (2014). Problematika Tugu Yogyakarta dari Aspek Fungsi dan Makna. *Journal of Urban Society's Arts*, 1(2), 135–148. <https://doi.org/10.24821/jousa.v1i2.794>
- Paasi, A. (2004). Place and region: looking through the prism of scale. *Progress in Human Geography*, 28(4), 536–546. <https://doi.org/10.1191/0309132504ph502pr>
- Paasi, A., i Prokkola, E.-K. (2008). Territorial Dynamics, Cross-border Work and Everyday Life in the Finnish–Swedish Border Area. *Space and Polity*, 12(1), 13–29. <https://doi.org/10.1080/13562570801969366>
- Rembold, E., i Carrier, P. (2011). Space and identity: constructions of national identities in an age of globalisation. *National Identities*, 13(4), 361–377. <https://doi.org/10.1080/14608944.2011.629425>
- Song of Sabdatama. (b.d.). Pobrano 12 maj 2017, z <https://www.youtube.com/watch?v=-LCsm14iUo0>
- Tischner, J. (1990). *Filozofia dramatu. Wprowadzenie*. Paris: Editions du Dialogue.

Ryciny

Autor na tle Tugu Yogyakarta – zdjęcie ze zbiorów prywatnych